

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ УЛАСА САМЧУКА

Розкрито основні положення філософсько-педагогічної концепції У. Самчука щодо патріотичного виховання та розвитку національної свідомості. Проаналізовано засади української етнопедагогіки у творчості письменника. Наголошено, що український патріотизм У. Самчук розглядає як провідну рису особистості.

Проаналізовано присутність у творах образів видатних діячів України, розкрито роль державної символіки, рідної мови. Розглянуто тему краєзнавства, виховання любові до природи батьківського краю, яка опирається на педагогіку народного календаря, зображення У. Самчуком української історії. Обґрунтовано важливість творчості У. Самчука як джерела народознавства, етнографічного матеріалу, у якому висвітлено народні традиції, звичаї та обряди, родинно-побутову культуру. Розглядаючи проблеми родинної етнопедагогіки, особливо виділяємо возвеличення у творах образу матері.

Акцентовано, що педагогічні погляди У. Самчука співзвучні сучасним ідеям національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: особистість, виховання, національна свідомість, патріотизм, етнопедагогіка.

Раскрыто основные аспекты философско-педагогической концепции У. Самчука касающиеся патриотического воспитания и развития национального сознания. Проанализировано основы украинской этнопедагогике в творчестве писателя. Акцентировано, что украинский патриотизм У. Самчук рассматривает как ведущую черту личности.

Проанализировано присутствие в произведениях образов выдающихся деятелей Украины, раскрыто роль государственной символики, родного языка. Рассмотрено тему краеведения, воспитания любви к природе родной земли, которая опирается на педагогику народного календаря, изображение У. Самчуком украинской истории. Обосновано значимость творчества У. Самчука как источника народоведения, этнографического материала, в котором освещено народные традиции, обряды, обычаи, родственно-бытовую культуру. Рассматривая проблемы семейной этнопедагогике, обращаем внимание на возвышение в произведениях образа матери.

Акцентировано, что педагогические взгляды У. Самчука созвучны современным идеям национально-патриотического воспитания.

Ключевые слова: личность, воспитание, национальное сознание, патриотизм, этнопедагогика.

The article reveals the main principals of Ulas Samchuk's philosophical and pedagogical conception concerning patriotic upbringing and development of national consciousness. The basis of Ukrainian ethnopedagogics in the writer's works have been analyzed. It is emphasized that U. Samchuk considers Ukrainian patriotism as the personality's main feature.

The presence of famous Ukrainian figures' images has been analyzed, the role of state symbols and mother tongue has been revealed. The topic of regional ethnography, bringing up love to the native land based on folk calendar pedagogics, Ukrainian history portrayed by U. Samchuk have been considered. The importance of U. Samchuk's works as the source of ethnology, ethnological material revealing national traditions, customs and rituals, family everyday culture have been proved. When revealing the problem of family ethnopedagogics we especially single out the image of mother in the works.

It has been emphasized that U. Samchuk's pedagogical views are in harmony with the ideas of national and patriotic upbringing.

Key words: personality, upbringing, national consciousness, patriotism, ethnopedagogics.

Будуючи сьогодні свою державу, ми шукаємо тих чинників, які б допомогли виростити молодь національно свідомою, патріотично відданою державі і народові. І тут насамперед необхідно пам'ятати про потужні можливості українознавства, української етнопедагогіки, які у свою чергу займають одне з найважливіших місць у творчості видатного громадсько-політичного та культурно-освітнього діяча, письменника Уласа Самчука (1905–1987 рр.). У ній відбиті погляди, які відповідають основним напрямкам і змісту народознавчої роботи – це, зокрема, національна самосвідомість, патріотизм, рідна мова, національна і народна символіка та ін.

У творах У. Самчука втілені національні та загальнолюдські духовні цінності, розкрита система основних компонентів духовного світу особистості, яка формується в процесі реалізації національного виховання: національна психологія, національний характер і темперамент, спосіб мислення, етика і мораль, естетика, філософія, світогляд, ідеологія, особливо слід виділити національну свідомість і самосвідомість.

В Україні тільки на початку 90-х років минулого століття з'явилися статті українських учених, які намагалися збагнути естетично-виховний феномен творчості У. Самчука, заглибитися у його художній світ, проаналізувати виховні аспекти літературної спадщини. Першими самчукознавцями є О. Василюшин, М. Герц, М. Гон, Р. Гром'як, А. Жив'юк, М. Жулинський, Н. Лисенко, Р. Мовчан, Д. Палій, С. Пінчук, О. Слоновьська, В. Шевчук, Г. Чернихівський та ін. Розглядаючи філософсько-педагогічну концепцію У. Самчука, ми опиралися на наукові праці українських істориків та теоретиків літератури: Р. Гром'яка, М. Жулинського, С. Пінчука, Б. Степанишина; українських самчукознавців у діаспорі: А. Власенко-Бойцун, І. Багряного, М. Дального, В. Державіна, В. Жили, Ю. Клинового, Г. Костюка, І. Кошелівця, О. Тарнавського, Ю. Шереха.

Мета дослідження – розкрити тему патріотичного виховання та розвитку національної свідомості у філософсько-педагогічній концепції Уласа Самчука.

Власну вірність своєму народові, Україні Самчук проектує на своїх героїв, надаючи їй статусу невід'ємної ознаки національно свідомого громадянина. Питання національної самосвідомості він розкриває різносторонньо, філософський аспект його поглядів, при цьому, пов'язаний із проблемою формування ціннісних орієнтацій і відповідає наступному: „...самосвідомість нації – це така реальність, пізнання якої дозволяє людині у більшій мірі пізнати саму себе... Акт самосвідомості нерозривно пов'язаний із проблемою вибору...” [20, с. 18]. Р. Гром'як зазначає: „...У. Самчук у центр своєї світобудови постійно ставив батьківщину (Дермань – Тилявку – Волинь) і Батьківщину – Україну в колі слов'янських народів. Відповідно система його персонажів розросталася в міру того, як сам автор віддалявся від отчого порогу, рідного села, волинського краю, українських теренів; знову повертався до них та їй, зрештою, повторно й назавжди залишав їх як фізичні величини, несучи їх образ в душі” [6, с. 8]. Цей образ, образ Батьківщини, У. Самчук втілює у своїй творчості. У першому томі „Осту” втілено ідею „морозового хутора”, цього окремішнього, але самодостатньо розвиненого духовного центру нації, що є серцевиною загалом потужного українського всесвіту” [14, с. 80]. В свою чергу роман „Волинь” можемо назвати своєрідним посібником з волинезнавства, крім цього, дивовижна всетекстова „українськість” „Волині” спонукає звернутися до вичленування та аналізу особливостей українського образу світу” [7, с. 45]. На думку Я. Поліщука, У. Самчук – „одна з найбільш контрверсійних постатей, на прикладі якої можна осмислювати проблему національної тотожності” [19, с. 26].

Юність У. Самчука пройшла в часи, коли Україна боролася за свою незалежність, а в народу пробуджувалась національна свідомість і відродження. М. Жулинський зазначає: „Для У. Самчука було вкрай важливо відтворити цей складний процес національного самоусвідомлення, який пройшов і він, і згодом „пройде” й головний герой його „Волині”...” [9, с. 3]. У. Самчук розкриває причини змін у свідомості народу, причини поневолення українців, а разом з тим накреслює шляхи до національного визволення і незалежності України, що є основною проблемою „Волині”. Він „поетапно простежує становлення національної ідентичності своїх земляків – від свідомості „русских”, підданих „білого царя”, до пізнання основ національної культури, а згодом – до рішучого прийняття українства та боротьби за нього в умовах асиміляційної політики міжвоєнної Польщі” [19, с. 27]. А. Власенко-Бойцун пише: „Самчук з фотографічною докладністю показав розвиток національної самосвідомості села Тилявки і

паралельно змалював дозрівання сина того села Володька від раннього дитинства до повної ідеологічної і політичної зрілості. Батько репрезентує любов до землі у вужчому, селянському розумінні, а син у ширшому, всенародному масштабі. Метою першого є родина та її забезпечення, а метою другого – батьківщина та її місце посеред інших народів” [4, с. 28]. Завдання Володьки – розповісти на весь світ про Україну і заявити, що вона жива і буде вільною і багатою державою. У третьому томі „Волині” село стає національно свідомим і продукує власних провідників. Ми бачимо молоду українську інтелігенцію з селянства, яка появилася після першої світової війни, „завдання цієї інтелігенції – забезпечити собі і своєму народові краще завтра” [8, с. 146]. За словами О. Тарнавського, у „Волині” створено „образ української молодої людини, яка прагне знайти місце України у широкому світі та відкрити шляхи до її національного, культурного і державного становлення” [28, с. 13].

Національна свідомість головного героя роману „Юність Василя Шеремети” знаходить прояв у поставленій меті – здобути освіту для того, щоб використати її засоби для народу. У романі „Гори говорять!” спостерігаємо за формуванням національної самосвідомості в українському Закарпатті під час братовбивчої боротьби „синів українського народу, що змагалися за інтереси двох імперій – Австро-Угорщини і Росії. Самчук старався показати їх національне дозрівання та усвідомлення трагічного положення їх батьківщини, поділеної між двома імперіями” [3, с. 121]. Г. Костюк зазначає, що у романі „підкреслено, з одного боку, ідею духової й національної єдності розшматованої української землі, а з другого – велику притягальну силу й молоду наснагу національного відродження нашого Закарпаття” [13, с. 297]. Процес народження національної свідомості у закарпатців автор розкриває через введення образу гуцульської хати, що є символом одного з регіонів української землі, який поступово, в силу розгортання подій, набуває символу-дому всієї України. У Самчука показує як поступово формувалася національна свідомість – від чутки про те, що „гуцули, це не яке-небудь сміття, а частина великого народу” [23, с. 45], і що існує „якась Україна, Київ” [23, с. 45] – до усвідомлення ідентифікації себе з усім українським народом. Один із головних героїв говорить: „Тепер вони пізнають, що гуцул і українець це одно й те саме. Ми їм докажемо, що значить бути українцем... Гордість, повага себе, мета!” [23, с. 174]. Майбутнє краю, який тепер має національно свідомих українців, символічно втілене в образі малого хлопчика: „На крисані в нього забруджена й вилянула... стрічка з жовтої й синьої барви” [23, с. 192], а над місцем, де спить, „висить закопчена до невпізнання картинка. Придивившись добре, можна розпізнати риси Тараса Шевченка. Пучечок свіжих квітів теліпається на гвіздку картини” [23, с. 192], майбутнє цього краю тепер разом з Україною.

У „Морозовому хуторі” ми спостерігаємо за молодим поколінням, „яке щойно спиналося на ноги і юним інстинктом своїм гостро вичувало велику ідею України” [3, с. 115]. Якщо на початку роману малий Василь Мороз, ідучи зі школи, лише чує на майдані у Каневі „про якусь Україну. Мовляв, Московщина її гнобила” [21, с. 18], про Шевченка, який похований на горі в цьому місті і бачить як промовець „потрясає прапором синьої і жовтої барви...” [21, с. 18], то на останніх сторінках Андрій на запитання Івана, чи вірить він в Україну, відповідає: „Вірю!.. Як у Бога...” [21, с. 530].

Аналізуючи питання національної свідомості в поглядах У. Самчука, Ю. Клиновий зазначає, що Самчук „порівнює національну свідомість наддніпрянських українців з такою ж свідомістю західних: „З моєї точки погляду, люди цієї Центральної України подобались мені вельми. У них, можливо, не було плеканої, загостреної національної свідомості, як у нас на заході, але вони були національно сильні з кореня, з духа, традиції і цілої їх великої стихії, яка, зливаючись із стихією їх природи, давала дуже буйний, сильний і вартісний тип людини, особливо під оглядом господарським” [26, с. 4].

Виховання національної свідомості завжди було в центрі діяльності У. Самчука. Особливо слід виділити період 1941–1943 рр. У своїх статтях за допомогою логічних і образних аргументів Самчук передає читачам думку: Україна мусить бути незалежною. У січні 1942 р. він публікує статтю „Слово письменника”, „яке закінчувалось такою тирадою, від якої міг зірватися в повітря весь „Райхскомісаріят для України”: „Я вірю в те, що роблю. Я вірю в силу і святість рідного слова! Я вірю в прийдучість мого великого народу! Я вірю в кожний болочий відрух хворого живчика моєї дорогої батьківщини і, вірючи в це, я не можу бути зрадником своєї віри! Не можу!.. Як безмежно, як пристрасно хотілося б одного разу вітати день, коли ми як національна спільнота,

цілому великому світові, з повноти серця, могли б сказати: ми вільні! Ми досягнули! Ми любимо! Ми подаємо всім вам, вільним братнім народам, нашу братню руку згоди!" [24, с. 117].

Болочою проблемою, яка турбувала У. Самчука, була денаціоналізація. Найбезогляднішу русифікацію, завдяки якій „вигнано всі ознаки українства” [24, с. 239], за винятком пам’ятника Т. Шевченку, спостерігав Самчук у Харкові в 1941 р., у спогадах читаємо: „За часу мого прибуття до Харкова, Україну треба було тут шукати із свічкою” [24, с. 244], але „Шевченко і тут відвоював собі місце. Стоїть на сторожі конаючого в спазмах денаціоналізації українського міста з надією, що воно одного разу вернеться назад, до життя” [24, с. 244]. Прояви денаціоналізації, описані У. Самчуком у спогадах, були вражаючими і в інших містах України. Аналізуючи політичну ситуацію, Самчук зазначає: „...шукали перспектив нашого визволення, обговорювали різні за і контра як позбутися ганьби поневолення нас чужими народами. Що, на нашу думку, у цьому двадцятому столітті на континенті Європи, було жаским політичним анахронізмом і для українського народу нестерпним явищем” [24, с. 211].

У. Самчук був палким патріотом України. Це підтверджують його життя і творчість. Г. Костюк пише: „Через долю свого народу і своєї батьківщини він ще юнаком опинився поза межами рідного краю. Але, одірвавшись фізично від батьківщини, він духовно перебував з нею у повсякчасному нерозривному зв’язку. У чужому світі він ще глибше, ще болочіше відчував, бачив і переживав долю і воління рідного народу і рідного краю. Ідея батьківщини і рідного народу виповнювала вщерть його духовне ество, зміцнювала й утверджувала в чужому світі його письменницький талант” [13, с. 297]. Земля предків викликала в У. Самчука стражденну любов до рідного краю. Перебуваючи майже півстоліття в розлуці з рідною землею, він говорить: „Мені відібрано землю моїх предків, але не позбавлено права голосу. І я не мовчав. Може колись, і десь, і хтось це буде чути. Вибачте. Я переконаний, що буде чути” [24, с. 271].

Основу національного виховання становлять такі стрижні етносу, як націоналізм, патріотизм, саме їх У. Самчук ставить у центр своєї творчості. Його патріотичне кредо співзвучне з думками видатних педагогів – К. Ушинського, Г. Ващенко, С. Русової, В. Сухомлинського – виховання молоді в душі безмежної відданості своїй державі і народові. На прикладі літературних героїв ми бачимо вироблення і зміцнення високого ідеалу служіння народові, готовність до подвигу в ім’я держави, прагнення бачити її незалежною. Український патріотизм у творчості У. Самчука зображений як провідна риса особистості, як комплексна якість людини зі всіма національними ознаками. Патріотичні погляди, переконання, ідеали героїв проходять свій шлях формування, починаючи зароджуватись з любові до матері, рідної мови, природи і стаючи одним з найважливіших компонентів світогляду. Ми можемо простежити декілька духовних пластів, які, на думку науковців, становлять суть патріотизму. Перший – це природна любов до свого народу як до себе і своєї великої родини, любов до рідного слова, до рідної природи, яка проходить крізь серце. Другий – це патріотизм, який проходить крізь розум. Третій – бажання і готовність служити народові, що йде від совісті і щирого серця. У цьому випадку ми бачимо, що справа для Самчукових героїв вища за особисті інтереси і особисте життя. В їх образах бачимо особистість, моральна вихованість і духовне благородство якої, досягається тим, що вона, як говорив В. Сухомлинський, „бачить світ через свій обов’язок перед Вітчизною...” [27, с. 302]. Самчуків герой „стає до боротьби за своє існування, за свою сім’ю, за свій рід і за свій нарід, за своє місце на землі” [27, с. 6]. Проте найяскравіше патріотичні почуття проявляються, коли Вітчизна в небезпеці.

Як еміграційний письменник-патріот У. Самчук створює у романі „Ост” образ Нестора Сидорука, який „на чужині гідно звершує свій національний обов’язок” [9, с. 3]. На зустрічі 1955 р. у Нью-Йорку в Українському Народному Домі, де на стінах портрети Петлюри, Коновальця, Шевченка, Франка, тризуб, жовто-синій прапор, один із приятелів Сидорука говорить: „Нас розкидано, але ми не збираємось згинуть. Це добрий ґрунт росту і ми вернемось... Вставай Калнишевський Соловків, Мазепо Бендер, Петлюро Парижа, Коновальцо Роттердаму! Вам дано право безсмертя і тим самим вернемось! Вставай, народе, залізної волі, титанічної непокори! Ти переможеш!” [22, с. 299].

Важливим моментом є присутність на сторінках Самчукових творів образів видатних історичних, політичних, державних діячів України: Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Скоропадського, В. Винниченка, М. Грушевського, С. Петлюри, С. Бандери, Є. Коновальця, А. Мельника, А. Шептицького, І. Огієнка, С. Скрипника, Т. Бульби-Боровця, Х. Кононенко,

О. Теліги, М. О. Скрипника та інших. Відводячи не одну сторінку цим визначним людям, У. Самчук розповідає про їх життя та діяльність, наголошуючи на місійній ролі в житті народу та держави. Особливо виділяється постать Т. Шевченка, зокрема, автор часто звертається до „Кобзаря”, цитує його рядки.

Одним з пріоритетних напрямків морального становлення громадянина є виховання поваги до національної символіки. Конкретно-історичний зміст концентрує в собі державна символіка, яка досить часто зустрічається на сторінках Самчукових творів, автор показує її велике значення в житті суспільства, держави. Важливий політичний та ідейно-моральний зміст зосереджено в тому чи іншому символі залежно від контексту, це, зокрема, стосується як доленосних подій у житті української нації, держави, так і світогляду окремої людини та національної свідомості загалом. На прикладі роману „Гори говорять!” ми бачимо об’єднання споконвічних українських земель в єдину державу. Автор наголошує, що в історичній пам’яті народу саме національні символи України символізують її державну, політичну, економічну і національну незалежність, виховують патріотизм, високу громадянськість, гуманізм.

Важливе місце відводить У. Самчук і народним символам як засобам виховання любові до отчого дому, рідного краю. Символи-обереги етнічної пам’яті українського народу, які закарбувалися в його пам’яті з дитинства, особливо вражають своїм зображенням на сторінках творів, де підкреслюється їх роль у формуванні духовного світу, етнізації, формуванні історичної пам’яті, свідомості.

У творах У. Самчука втілені погляди про духовну самобутність народу, виявом якої є рідна мова, як одне із джерел, з яких починає зароджуватись патріотизм. Самчук говорить про велику культуротворчу, духовнотворчу, народотворчу, історичну роль рідної мови, про неможливість побудови держави без державності української мови. Проблема переслідування й нищення української мови звучить як в мемуарних, так і в художніх творах Самчука, викриваючи результати планомірного процесу знищення не лише творців та дослідників мови, а й самої мови у більшовицькій імперії: „...московський психологічний терор, в додаток фізичного терору супроти українського народу в Україні, спрямований на те, щоб вбити в свідомості кожного українця його національний й історичний патріотизм та його козацьку гордість вільної людини. Довести кожного українця до того, щоб він навіть стидився своєї рідної мови і зрікся її, як мови петлюрівських, гетьманських і оунівських „бандитів“...” [15, с. 119].

1949 року в Нью-Йорку в українському щоденнику „Свобода” У. Самчук публікує статтю „Рідна мова, рідна немова і заборонений овоч”, де, згадуючи Київ 1941 р., наголошує на тому, наскільки вражало, що на вулицях столиці було майже не чути української мови, тому, опублікувавши статтю „Нарід чи чернь?”, він „хотів своїм землякам довести, що рідна мова, це ніякий забобон, а ознака чіткості, якості і свідомості людської одиниці, що є приналежною до даної нації. Всі ж, що такого не розуміють, творять не народ, а чернь, якусь масу, щось невиразне, щось позбавлене справжнього виразу свідомого і зрілого народу” [25, с. 2]. Самчук пише, що саме тоді довідався про заборону вживання рідної мови. Наводячи приклад сім’ї В. Кричевського, якого вважав патріотом, він говорить про маразм цього явища: „...коли б наші діти говорили на вулиці по-українськи, нас би тут вже не було” [25, с. 2], – пояснюють Кричевські. Самчук підсумовує: „Отже всі там знали прекрасно, що в Україні існує рідна мова, але існує також і немова. Тобто існує щось таке, що ніби є і його нема, щось що „дозволено”, але одночасно під карою небуття, заборонено” [25, с. 2]. Самчук аналізує мовну проблему в контексті історичного перебігу подій, пов’язаного із німецьким режимом, владою Хрущова і ставить питання: „Але чому все таки Київ, та й ціла... Україна, знає й шанує свою рідну мову. Чому на тій мові щось пишуть, чому вона все таки жива, чому її не цураються і не виженуть зі своєї душі?” [25, с. 3] і наголошує: „Відповідь на це трагічне питання ясна: Україна свою рідну мову знає, любить, шанує і зберігає її, як заборонену святиню...рідна мова, це те перше і те останнє, що народ живий і свідомий – мав і має. Не стане мови – не стане народу” [25, с. 3].

У. Самчук розглядає „мовну історію” в контексті історії українського народу, його культури, розвитку його ідей. Проблема рідної мови в українському навчальному закладі при польській окупаційній владі розкриває у романі „Юність Василя Шеремети”. На важливу роль мови звертає нашу увагу в романах „Марія”, „Кулак”. Багатопланово зображена на тлі історичних подій проблема рідної мови в трилогії „Ост”. У першому томі ми спостерігаємо за формуванням поглядів, першими протиріччями у думках членів родини Морозів стосовно української мови та

першими кроками самовизначення Андрія Мороза як українського письменника. Вперше в сім'ї Морозів про українську мову говорить малий Василько, розповідаючи, що в школі вже вчать українську мову (1918 р.). Згодом Морози в Каневі на вулиці спостерігають за вояками Директорії, дивуючись мові, якою вони розмовляють, адже це українська мова.

Проблема української мови за часів переслідування її радянською владою постає в другому та третьому томі „Осту”. Яскравим персонажем твору є Сашко Рокита, який при першій зустрічі з Іваном Морозом у травні 1945 р. дивує його тим, що будучи сином слідчого НКВС, він говорить українською мовою: „Він казав: говорити по українськи, це делікатес...Мова Володимира, Святослава, Ярослава, перших і останніх європейців на троні Руси” [22, с. 175]. Розповідаючи 1955 р. в Нью-Йорку про своє навчання у школі, „яка формально була українською” [22, с. 313], але більшість предметів викладали російською мовою, Сашко пригадує вчителя фізики, якого арештували за викладання українською мовою, хлопець запам'ятав слова його наступника, який теж надавав перевагу українській мові, за що і зник через деякий час: „...вашим обов'язком є знати мову республіки, якої ви є громадянином” [22, с. 313].

Будучи носієм рідної мови, творчість У. Самчука – це своєрідна скарбниця національного буття, духовних надбань народу, української ментальності. Самчукові твори є джерелом виховання поваги і любові до рідної мови, пробудження почуття захоплення її красою. В них звучить думка, що саме через рідну мову пізнається народ, його культура, історія і саме зі ставлення до рідної мови починається національна свідомість і патріотизм.

Наступним аспектом творчості У. Самчука розглянемо краєзнавство, яке відіграє важливу роль у вихованні почуття патріотизму, духовності, сприйнятті національного колориту рідного краю. Слід зазначити, що у романах створено багатощаровий і багатаспектний образ українського всесвіту.

Важливим джерелом краєзнавства і народознавства є роман „Волинь”, „оскільки твір цей при високій мистецькій довершеності є фактофічним у кращому розумінні слова. Автор не вносить майже ніяких змін в ономастику і топоніміку, не прикриває псевдонімами назв населених пунктів, урочищ, річок. У цьому плані автобіографічний роман-хроніка не відрізняється від документально-мемуарних творів...” [5, с. 3]. Розповідаючи про історію Волинської землі, У. Самчук не лише називає древні міста, села, ріки, а й обґрунтовує їх історичне буття, походження. А. Власенко-Бойцун зазначає, що центральною частиною споминів У. Самчука є перебування в рідних сторонах: „Розділи, почавши від „Волинська рідна сторона”, щирі, безпосередні, в них відчувається радість і любов до рідної землі, хвилювання” [4, с. 38]. А. Войтюк, розглядаючи питання краєзнавства в творчості У. Самчука, аналізує походження власних назв і їх вживання, на його думку „збережені справжні назви є виразом інтимної близькості автора і його героїв з рідним довкіллям” [5, с. 3]. Творчість У. Самчука проіннята ідеями вірності і відданості природі батьківського краю.

Самчукові твори пронизані почуттям глибокої любові до Вітчизни, яке породжує її природа. У романі „Волинь” численні згадки про села і містечка Волині топографічно творять Волинь як центральний образ роману. Рідний куточок втілює в собі живий образ Батьківщини, відповідно сенс патріотизму пов'язаний з тим, що цей куточок, ввійшовши на все життя в душу людини, хвилює її як початок її самої. Весь роман переплетений прекрасними волинськими пейзажами, які не можуть не хвилювати, не зачаровувати. Краєзнавчі матеріали, що стосуються Дерманя, багато представлені у романі „Чого не гоїть огонь”. Долини, луки, ґрунти, ліси з їх старими та новими назвами, історія сіл та хуторів – все це має місце у контексті твору.

Говорячи про особливий внесок У. Самчука у розвиток волинезнавства, варто надати належне тому, що він „прагне вивести етногенез Волині з глибокої древності, а тому звертається до історичних, археологічних пам'яток, творів давніх поетів та істориків... Вітчизняні пам'ятки народознавства, зокрема топоніми, на думку письменника, є свідченням праслов'янщини... Мовні релікти волинського краю пройшли тисячоліття і допомагають створити праобраз нашої батьківщини” [30, с. 4].

Зображуючи у своїй творчості українську землю, У. Самчук звертає погляд не лише на Волинь. У романі „Гори говорять!” описана розкішна місцевість Карпатської України. Краєзнавчий матеріал, яким переплетені сторінки твору, вражає своєю точністю, яскравістю. Мальовниче зображення природи за допомогою вдалих художніх засобів зачаровує читача,

передаючи красу Українських Карпат.

Із Західної України Самчук переміщає погляд на її Центральну частину, в першу чергу це стосується трилогії „Ост”, де головним художнім образом краєзнавчого плану виступає Дніпро. Подорожі у Центральну та Лівобережну Україну дали У. Самчуку плідний матеріал для його творчості. Подорожні нотатки, нарисові серіали, спогади, в яких автор виявив блискучу спостережливість, володіння пером, – це багатий краєзнавчий матеріал, наповнений деталями найрізноманітнішого плану. У репортажі „Крізь бурю і сніг” кілька розділів присвячено Києву. Репортаж „У світі занепаду і руїни” написаний восени 1942 р. під час другої поїздки по містах України, що йшла шляхом: Рівне, Бердичів, Дніпропетровськ, Коростень, Кременчук, Полтава, Харків. Складається репортаж з одинадцяти розділів, які дають описи місцевостей, портретні характеристики людей. Міркування та враження автора наповнені відчуттям болю та образи за руїну та відсталість батьківщини. В описах подорожей на схід України звучать назви міст, рік, рядки з історії, а також спогади з оповідань А.Кашенка.

Я. Поліщук зазначає, що „на третьому етапі пошуку ідентичності Самчук осмислює себе як надрегіональна постать, як виразник волі цілого народу... Збагативши свої знання побуту й психології українців враженням від Києва, Харкова, Полтави, Наддніпрянщини, У. Самчук свідомо прагне бути „літописцем українського простору” [19, с. 29].

Традиційне народне виховання любові до природи опирається в У. Самчука на педагогіку народного календаря, де всі пори року, кожна дата, свята тісно пов’язані з природою рідного краю, з природою самої людини. Показуючи органічну єдність людини і природи, Самчук обґрунтовує думку про те, що рідна природа є одним з першоджерел патріотичних почуттів. Його твори свідчать про те, що кожна людина завжди пам’ятає те місце, де вона народилася, всі найменші деталі оточуючої природи, образи яких наповнюють собою розуміння батьківщини.

Говорячи про значення творчості У. Самчука у формуванні національної самосвідомості, особливий наголос варто зробити на зображенні письменником української національної історії. С. Пінчук зазначає: „...в тій галузі, яка для нього стала справою всього життя, – в живописанні художнім словом сучасної йому української національної історії” [17, с. 2], – У. Самчук сягнув високих вершин. Зображуючи історію Вітчизни, він наголошує, що ця історія є своєрідним безсмертям народу, а розуміння цього безсмертя пов’язує з власною причетністю та причетністю його героїв до свого місця у долі країни. Він виконав свою місію, яку сформулював у передмові до роману „Юність Василя Шеремети”: „Я ставив, і зараз ставлю, собі досить, як на письменника, виразне завдання: хочу бути літописцем українського простору в добі, яку сам бачу, чую, переживаю” [26, с. 1].

У. Самчук показав український народ у найважчі періоди історичних випробувань, створивши цим самим неповторну художню панораму минулого століття. Його романи-епопеї охоплюють майже всі вікопомні події ХХ ст.: Перша світова війна, революція, розвал Російської імперії, Українська Народна Республіка, черговий поділ України, колективізація, голодомор 1932–1933 рр., Друга Світова війна, рух опору УПА, повоєнні будні емігрантів у Європі та за океаном та ін.

Роман „Волинь” є своєрідною художньою панорамою історії, де відтворено складні ідеологічно-політичні протиріччя на Волині у першій чверті ХХ ст. Історичне минуле українського народу є композиційною основою твору. Етапи розвитку краю поступово постають у свідомості героїв, починаючи від кінця I тис. до поч. ХХ ст. Народна пам’ять зберегла свідчення, на основі яких кожен період отримує певну оцінку. Факти історії окремого роду Самчук органічно пов’язує з історичними фактами суспільного характеру. „Волинь”, на думку А. Власенко-Бойцун, можна вважати літописом волинської і галицької землі за першу четвертину двадцятого століття. „Волинь” – це розповідь про нове покоління, нову людину, перед якою стояли питання життя народу з огляду на широке коло національних історіософських і національно-творчих проблем. Завдяки роману читач має можливість переосмислити сторінки національної історії, усвідомити Волинь як колыску державності та світогляду.

У „Юності Василя Шеремети” Самчук деталізує окремі моменти, розкриті в третьому томі „Волині”, зокрема, висвітлює ідеологічні течії, що полонили нашу молодь в 20-х роках ХХ століття – націоналізм і комунізм. Найтрагічнішу подію історії українського народу – організований більшовицькою владою голодомор 1932–1933 рр., – відтворено у романі „Марія”. Розгортаючи

сюжет твору, автор зображує першу світову війну, революцію в Україні, змагання різних політичних сил, прихід до влади більшовиків, колективізацію, антирелігійну кампанію.

У кожному із трьох томів трилогії „Ост” відтворена окрема віха історії України ХХ ст. У першому томі ми бачимо переломні події української революції 1918–1919 рр., У. Самчук передав „складну ситуацію східноєвропейського простору під час і на другий день великої революції 1917 р. та вказав на місце і вагу в ньому України, як палахкої візії пробудженого до життя народу” [12, с. 22]. Другий том змальовує долю України та її синів у складі СРСР, події, що потрясли нужденним життям цієї країни, „перед читачем постають темні горизонти цілої України 30-их років. Село і місто, колективізація, голод, репресії, тюрми, заслання і концтраки” [12, с. 22]. У третьому томі „Втеча від себе” відтворено долю мільйонів українців, яких війна розкидала по всьому світу, трагедія насильницької репатріації українських юнаків та дівчат у середині 40-х рр. ХХ ст. „Втеча від себе” – це погляди У. Самчука „на долю України в світлі повоевненої концепції всієї планети, на майбутню долю світового співтовариства взагалі” [18, с. 11].

У традиційному патріотичному тоні написані твори „Гори говорять!” і „Чого не гоїть огонь”, які змальовують збройну боротьбу України за волю. У 1919 р. закарпатські гуцули виборили від угорців свою республіку, яку приєднали до УНР. У романі „Гори говорять!” У. Самчук зобразив дійсність Закарпаття, як частину загальнонаціонального піднесення нашого народу. Роман „Чого не гоїть огонь” висвітлює героїчну боротьбу УПА на Волині.

Багатий і всебічний аналіз Другої Світової війни та чотирьох повоевнених років дає мемуаристика У. Самчука, яка містить понад сотню документальних матеріалів. Обґрунтовуючи власні роздуми про Другу світову війну, Самчук віддзеркалює вічну тривогу і непевність, серед якої жило населення України в час німецької окупації. Відтворюючи важливі події, він навіть дослівно подає німецькі воєнні повідомлення. Аналізуючи німецьку окупаційну владу, У. Самчук змальовує настрої та реакцію української спільноти на хід воєнних подій „з розумінням і доброзичливою критикою та правдивим зрозумінням історичних та психологічних процесів, що нуртували тоді серед українського народу...” [4, с. 38]. У першому томі споминів він показує першу частину Другої світової війни, а саме „повернення на Україну Похідних груп і початкову окупацію Волині. Тому це – радше погідна книжка, що віддзеркалює надії українського народу на майбутнє, радість з початкової програної московсько-советського окупанта і метушливе закріплення української адміністрації, в якій сам автор грає головну роль” [4, с. 38].

Подаючи хроніку Другої світової війни, У. Самчук багато розповідає про Київ, зокрема, про діяльність у столиці українських активістів. На особливі міркування наводять сторінки спогадів, які містять аналіз воєнних дій на території СРСР, роздуми про роль США та Японії у цій війні, про місце українців між політичними силами світу.

У мемуаристиці У. Самчука багато уваги приділено справам ОУН та організаційній активності її обох груп до війни, під час війни та їх розколові. У спогадах Самчук „з проникливістю великого інтелекту подає, наприклад, джерело антисемітизму, аналізує побічні наслідки підпілля, не завжди корисні, висловлює свою думку про перший розлам ОУН...” [10, с. 4]. У книзі „На коні вороному” змальовано кінець німецької окупації в Україні та організацію підпілля загонів на Волині. Розповідь про партизанські дії, які включали в себе територію півночі Волині та Полісся, містить дані про відділи, контрольовані ОУН-м і ОУН-б. Подаючи у спогадах багато цінного матеріалу про операції УПА, імена борців, Самчук аналізує підпілля боротьбу українського народу, висловлює власні погляди на це явище.

У щоденнику „П’ять по дванадцятій” У. Самчук відтворив свою мандрівку серед руїн Третього Рейху. Щоденник детально ілюструє „новітню „одисею” українських емігрантів, показуючи їхні настрої, туту і шукання в новому, незнайомому світі.

Крім цього, творчість У. Самчука насичена історичними даними, які не становлять центральних ліній чи панорам творів, а є лише майстерно вплетеними у їх контекст. Ці дані охоплюють період від часу існування слов’янських племен до II пол. ХХ ст. У книзі „Живі струни”, розповідаючи про початки історії України, автор значне місце відводить періоду Київської Русі, наголошуючи на великій історичній місії київських князів.

Важливим є те, що звертаючись до героїчних сторінок української історії, У. Самчук пробуджував у земляків почуття гордості за свою минувшину. Зокрема, у нарисі „Крути”, написаному через двадцять чотири роки після крутянського бою, він, „не тільки заторкував історико-політичні теми, трактував недавню битву як історичну подію, а й шукав крізь призму

своїх історіософічних концепцій істотно в долі народу, бачив і застерігав не повторювати помилки минулого" [1, с. 23].

Вагомість творів У. Самчука в тому, що їх ідеї „органічно виростили з найактуальніших і найболючіших проблем нашої доби, що їх приймають наскрізь щира авторова любов і почуття обов'язку перед своїм народом і своєю батьківщиною та, нарешті, що написано їх, висловлюючись метафорично, кров'ю серця письменникового" [13, с. 310]. Від першого свого твору Самчук поставив у центрі своєї творчості широке життя української людини в поєднанні з історіософськими, національними та державно-творчими проблемами, зумовлюючи це реальними подіями, які відбувалися в Україні.

З огляду на актуальні проблеми сьогодення, варто зазначити відповідність поглядів У. Самчука нашій сучасності. У своїх книгах він висвітлює взаємини українських політичних партій, наводить власні роздуми про шляхи консолідації нації, особливості реалізації ідеалу соборності. Особливо вражаючими є пророчі роздуми про взаємини України з народами Європи. Говорячи про роман „Ост", М. Жулинський зазначає: „Для Заходу Україна – то якийсь невиразний, глухий, затаєний у собі „Ост", у чийій історії так багато нечіткого, тривожного. Проте для У. Самчука Україна – це своєрідне порубіжжя між страшним монстром – тоталітарним СРСР – та Заходом, який зберігає традиційну систему людської цивілізації. Тому письменник і обстоє думку про історичну неминучість державницького вивищення українського народу – це необхідно також Європі, світові... Україна мусить утвердитися як незалежна держава і постати своєрідною зоною миру і гарантом європейської стабільності" [9, с. 3]. На думку М. Жулинського, жоден український письменник ХХ ст. „не досяг тієї висоти художнього узагальнення образу України, того концептуального філософського осмислення національної долі України в соціально-політичних, культурно-духовних і морально-психологічних вимірах, яку зумів здолати У. Самчук у своїй творчості..." [9, с. 3].

Зміст Самчукових творів відповідає Концепції національного виховання, яка зазначає, що для відновлення почуття національної гідності велике значення має висвітлення правдивої історії нашого народу. На прикладі свого героя письменник показує, що від ставлення людини в роки дитинства до спадщини попередніх поколінь, до героїчного минулого народу залежить весь її духовний світ. Розглядаючи тему патріотичного виховання та розвитку національної свідомості у філософсько-педагогічній концепції Уласа Самчука, доцільно звернути увагу на засади української етнопедагогіки у творчості письменника.

Аналізуючи діяльність У. Самчука часів МУРу, В. Державін зауважує, що етнографічно-побутовий план Самчукових творів починає переміщатися у ширшу площину. Однак однією із цінностей ранніх творів, зокрема „Марії", є те, що „письменник шукає і знаходить мистецьке вираження праякренів душі свого народу, його духовну генеалогію, основи національної ідеології і філософії" [11, с. 42].

При розгляді педагогіки народознавства В. Скуратівський виділяє духовний і матеріальний пласти. Зупинимося на тих елементах духовного пласту, які найбільш яскраво виділяються у творах У. Самчука. Народна міфологія, фольклор, календарно-сімейна обрядовість тощо найбільш повно відображають національний світогляд. На прикладі Самчукових героїв ми бачимо як емоційно-моральні та естетичні цінності формуються у дітей в ході засвоєння розмаїття фольклорних жанрів, як підвалини широкого мистецького кругозору, естетичного смаку, любові до творчості закладаються саме у ранньому віці.

У своїх творах У. Самчук показує, що духовний ідеал українського народу прямо пов'язаний із народними традиціями, звичаями та обрядами. Стосовно цього, літературна спадщина письменника має велике освітнє та виховне значення, адже зображені в ній національні традиції відтворюють історію народу, культурну пам'ять поколінь, духовні переживання, характер і психологію народу. Разом з тим, слід зазначити, що сам автор вийшов із сім'ї, яка зберегла традиції предків. Ще одним важливим моментом є ствердження Самчуком того, що в рідному краї глибоко традиційна православна віра, яка успадковується через родину, сім'ю.

Творчість У. Самчука необхідно використовувати у процесі прилучення до традицій, звичаїв та обрядів народу, черпаючи „їхній філософський, ідейно-моральний, психологічний і естетичний зміст, поступово стаючи невід'ємною частиною рідного народу, нації" [16, с. 132].

Визначаючи народні звичаї, традиції та обряди як одиниці аналізу текстів, ми переконуємося в багатій насиченості ними творів У. Самчука.

Розглядаючи традиції українського народу, звертаємо увагу на елементи матеріального пласту педагогіки народознавства, які виділяє В.Скуратівський, зокрема трудову діяльність народу. Земля у Самчука виступає „оберегом екзистенції української праці, ...є отою твердою опорою нації оріїв, рільників-хліборобів” [2, с. 48]. Разом з тим, у своїх творах він змальовує важку працю землероба. Роман „Ост” возвеличує людину, яка не може позбутися тих ознак, які з роду в рід увійшли в її мозок і серце – земля і праця, на якій і для якої треба трудитися. С. Пінчук говорить, що роман „Волинь” – це гімн селянській праці і любові до землі. Твори Самчука утверджують ідеї, на які необхідно опиратися у процесі відродження традицій господарів землі.

Формування в дитини основ загальної культури закладається у сім’ї, де зібрані культурні надбання роду. Саме це спостерігаємо ми і на прикладі Самчукових героїв, разом з тим змістовий матеріал творів є джерелом формування цієї культури у читачів. Родинно-побутова культура у Самчука виступає основою, фундаментом, на яких будується культура народу, нації загалом. Любов батьків до дітей, та дітей до батьків, повага до старших членів сім’ї та родичів, прихильність до батьківського дому; специфічне, відповідно до традиційного, розуміння українцями краси і затишку, оформлення житла та інші складові родинно-побутової культури, втілені у творах, можуть служити для формування ціннісних орієнтацій, що стосуються змісту традиції.

Зміст традиційної побутової культури, його духовний, матеріальний, соціонормативний пласти, які спостерігаються у творчості У. Самчука, можуть бути джерелом формування ціннісних орієнтацій, набуваючи особистісного значення. Письменник детально передає атмосферу сільського побуту, вводячи у контекст такі складові матеріального пласту як житло, одяг, кулінарія. У кожному з романів родинно-побутова культура зображена на прикладі певної родини.

Коло проблем стосовно ідей родоводу, родинної етнопедагогіки, які висвітлюються у творах Самчука, досить широке. Однією з головних думок письменника є твердження того, що „історична пам’ять, мислення, духовність особистості починається з пам’яті роду” [16, с. 122]. Разом з тим він поетизує, ушляхетлює значення роду, родоводу. Сторінки Самчукової творчості допомагають усвідомленню наступного: „Від роду до народу, нації – такий природний шлях розвитку кожної дитини, формування її гуманістичної суті, патріотичної спрямованості, національної самосвідомості і повноцінності, громадянської зрілості” [16, с. 121]. У літературному зображенні ми бачимо погляди, які співзвучні з думкою В.Сухомлинського: сім’я є першим джерелом, з якого розпочинається патріотичне виховання; любов та повага до батьків, сім’ї, родини – першооснова виховання патріотичних переконань і почуттів.

У творах Самчука втілені такі надбання національної етнопедагогіки, як культ матері і культ батька, традиції родинного виховання, моральність, міцність сім’ї. Особливо варто виділити образ матері, який присутній у художніх та мемуарних творах. Мати-жінка, мати-земля, мати-Україна, мати-Богородиця-поняття, які ототожнюються Самчуком на рівні символізму, підносячи образ матері на вершини величності і святості. Ніжністю і любов’ю овіяні спогади Самчука про свою рідну матір.

Погляди У. Самчука відповідають Концепції національного виховання, яка значне місце у формуванні духовності людини відводить родинно-побутовій культурі, наголошуючи на закладених у ній нормах стосунків, вихованні шанобливого ставлення до батьків, жінки-матері, збереженні традицій, історії родоводу, забезпеченні духовної єдності поколінь, неперервності минулого, сучасного і майбутнього нації, суспільства.

Висновки. Говорячи про основні аспекти філософсько-педагогічної концепції У. Самчука, значення його творчості для національного виховання особистості, варто зазначити, що питання національної самосвідомості розглядається в ній різносторонньо, тут чітко зображені всі ті шляхи та засоби, за допомогою яких вона формується. Погляди У. Самчука співзвучні сучасним ідеям національно-патріотичного виховання, тому вивчення його творчої спадщини має стати необхідною складовою процесу формування національної свідомості, виховання громадянина-патріота. Творчість У. Самчука, в якій розкрито сутність основних складових української етнопедагогіки, має важливе значення для процесу відродження національної системи виховання, це багате джерело родознавства, народознавства, її вивчення сприятиме глибокому

і всебічному пізнанню та засвоєнню національної культури взагалі і звичаєвої спадщини українських сімейств зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буркалець Н. Мистецтво Уласа Самчука – публіциста (за матеріалами газети “Волинь”) / Н. Буркалець // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Літературознавство. – Тернопіль, 2000. – Вип. 6. – С. 21–27.
2. Веретюк О. Художній образ землі як оберегу екзистенції українства у творі Уласа Самчука “Марія” / О. Веретюк // Улас Самчук – видатний український письменник ХХ ст. : матеріали урочистої академії, присвяченої творчості митця (21 лютого 1993 р.). – Тернопіль – Кременець, 1994. – С. 46–49.
3. Власенко-Бойцун А. Улас Самчук – літописець / А. Власенко-Бойцун // Українські назви у ЗСА та інші праці з назвознавства й історично-літературного дослідження. – Бісмарк-Грилі, 1977. – С. 113–126.
4. Власенко-Бойцун А. Хроніки, романи, і мемуари Уласа Самчука / А. Власенко-Бойцун // Есеї і рецензії. – Міамі : Coral Springs, 1983. – С. 26–43.
5. Войтюк А. Сидять в душі як гострі цвяхи... / А. Войтюк // Волинський край. – 1994. – 7 грудня. – С. 3.
6. Гром’як Р. Про своєрідність художнього світу Уласа Самчука / Р. Гром’як // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Літературознавство. – Тернопіль, 2000. – Вип. 6. – С. 6–15.
7. Данилевич М. Український образ світу у трилогії У. Самчука “Волинь” / М. Данилевич // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Літературознавство. – Тернопіль, 2000. – Вип. 6. – С. 44–49.
8. Жила В. Чи здобуто світову позицію? (До 40-річчя творчої діяльності Уласа Самчука) / В. Жила // Північне сяйво. Альманах II. – Edmonton ; Alberta: Slavuta Publisher, 1961. – С. 145–149.
9. Жулинський М. “Я був повний Україною...” / М. Жулинський // Літературна Україна. – 1995. – 30 березня. – С. 3.
10. Клиновий Ю. Мудрець “на коні вороному” / Ю. Клиновий // Нові дні. – Торонто. – 1980. – лютий. – С. 2–4.
11. Козачок М. Риси духовності українського народу в романі “Марія” / М. Козачок, Я. Козачок // Улас Самчук – видатний український письменник ХХ ст. : матеріали урочистої академії, присвяченої творчості митця. – Тернопіль ; Кременець, 1994. – С. 42–45.
12. Костюк Г. З літопису літературного життя в діаспорі : Відбитка з журналу “Сучасність” ЧС. 9-10 (129-130) / Г. Костюк. – Мюнхен : [б. в.], 1971. – 48 с.
13. Костюк Г. Образотворець “времени лютого” / Г. Костюк // У світі ідей і образів : вибране : Критичні та історико-літературні роздуми (1930–1980 рр.). – Сучасність. – 1983. – С. 294–310.
14. Мовчан Р. “Морозів хутір” Уласа Самчука / Р. Мовчан // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Літературознавство. – Тернопіль, 2000. – Вип. 6. – С. 73–86.
15. Олексюк В. До проблем доби обману мудрости / В. Олексюк. – Чикаго : Українське Католицьке Академічне Об’єднання “Обнова”, 1975. – 182 с.
16. Основи національного виховання. Концептуальні положення. Ч. I / за ред. В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчука. – К. : Київ, 1993. – 152 с.
17. Пінчук С. Улас Самчук (1905-1987) / С. Пінчук // Народна трибуна. – 1991. – № 26 (А). – 26 червня. – С. 2–5.
18. Пінчук С. Улас Самчук / С. Пінчук // Рідна школа. – 1999. – № 9. – С. 9–11.
19. Поліщук Я. Формули ідентичності Уласа Самчука на тлі доби / Я. Поліщук // Дивослово. – 2004. – № 7. – С. 26–29.
20. Савка Л. Філософський аспект дослідження національної самосвідомості / Л. Савка // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2001. – № 4. – С. 17–20.
21. Самчук У. “Ost” : трилогія. Т. 1 : Морозів хутір / У. Самчук. – Регенсбург : Видання Михайла Борецького, 1948. – 584 с.

22. Самчук У. Втеча від себе / У. Самчук. – Вінніпег : Накладом Товариства “Волинь”, 1982. – 430 с.
23. Самчук У. Гори говорять! / У. Самчук. – Винипег ; Манітоба : Накладом Нового Шляху, 1944. – 194 с.
24. Самчук У. На коні вороному: спомини і враження / У. Самчук. – Вінніпег : Видання Товариства “Волинь”, 1975. – 360 с.
25. Самчук У. Рідна мова, рідна немова й заборонений овоч / У. Самчук // Свобода : український щоденник. – Джерсі Ситі ; Нью Йорк, 1949. – 14 грудня (Рік LVII, Ч. 290). – С. 2-3.
26. Самчук У. Юність Василя Шеремети. Ч. 1 / У. Самчук. – Мюнхен : Прометей, 1946. – 156 с.
27. Сухомлинський В. Вибрані твори : в 5 т. Т. 2 / В. Сухомлинський. – К. : Рад.шк., 1976-1977. – 670 с.
28. Тарнавський О. Зустрічі з Уласом Самчуком / О. Тарнавський // Нові дні. – Торонто. – 1988. – листопад (№ 465). – С. 13-16.
29. Тарнавський О. Улас Самчук – прозаїк (II) / О. Тарнавський // Нові дні. – Торонто, 1985. – квітень (№ 422). – С. 5-8.
30. Шевчук С. Він беріг коріння родоводу / С. Шевчук // Волинський край : тижневий часопис. – 1995. – 17 лютого (№ 4-5 (8)). – С. 4.

Рецензент: к. пед. н., проф. Скільський Д. М.